

BOŞANMA SONRASI YAŞANANLAR: ÜSKÜDAR ÖRNEĞİ

 Seher YÜCETÜRK^a

Özet

Boşanma, çiftler arasında gerek genel sebeplerden gerek özel sebeplerden dolayı evliliğin yürümediği durumlarda, çiftlerin tek başına, kimi zamanda karşılıklı anlaşarak birlikteliklerini sonlandırmayı isteme halidir. Boşanma kararı öncelikli olarak erkeğin tekelindedir. Erkek istediği zaman karısını hiç sebep göstermeden –elbette durumun keyfiyete dönüşmesini engelleyecek dini ve hukuki yaptırımlar mevcuttur-boşayabilir. Boşanma hakkı erkek tarafından nikâh esnasında kadına verildiği takdirde kadın da dilediği zaman bu birlikteliği sonlandırabilir. Bundan başka kadınlar evliliklerini ciddi sebeplerden dolayı sürdürülebilir olmaktan çıkmış kabul ederler ve sonlandırmak isterlerse karşılıklı anlaşma yolu ile boşanma işine de girişebilirler. Makalede sadece talâk hakkını kullanan erkeğin kadını boşama eylemi ele alınmıştır. Tek taraflı gerçekleştirilen boşamalarda boşanmanın maddi yükü erkeğin omzundadır ve kadına mehir, nafaka ve kisvesini ödemekle yükümlüdür. Ayrıca erkeklerin kadınları boşama eylemi ele alınırken doğal boşanma olarak ölüm ve bu durumun erkek ve kadının varisleri için doğurduğu davalarda çalışmaya konu edilmiştir. Üsküdarlı kadınların erkeklerin kendilerini boşama kararı ile mahkemeye gittiklerinde boşama sırasında maddi haklarını talep ettikleri sicillere yansıyan davalardan anlaşılmaktadır. Çalışma Üsküdar mahkemesine ait 15. Yy sonları ve 16. Yy başlarını kapsayan tarihleri içermektedir. Türkiye Diyanet Vakfı Üsküdar Şer'iyeye Sicilleri NO:96 (H.1005-1006-1007-1008, M. 1596-1598-1598-1600), 97 (H.1001-1008, M. 1592-1600), 98 (H. 985-1009, M. 1577-1601), 99 (H. 1007-1009, M. 1598-1601), 100 (H. 1007-1009, M. 1598-1601), 101 (H. 1005-1010, M. 1596-1602), 102 (H. 1009-1010, M. 1601-1602), 103 (H. 1009-1010, M. 1601-1602), 104 (H. 1010, M. 1602), 105 (H. 979-1011, M. 1571-1603) on defter taranmış ve boşanma çeşitlerine ait Üsküdar mahkemesine yansıyan kayıtlar değerlendirilmeye alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sicil, Mahkeme, Kayıt, Boşanma, Kadın.

EXPERIENCES AFTER THE DIVORCE: THE CASE OF ÜSKÜDAR

Abstract

Divorce, mating for general reasons, mediation between them, the couple alone, sometimes by mutual agreement, is the final state of their union. Divorce is monopolized as a priority. A man can divorce without showing the time at all - he can read religion and lawsuits that will prevent it from turning into arbitrariness in betting. Divorce is the right of marriage by the man, and being with the woman can end this union. For serious reasons from other women, they accept their departure, and if they want a son, from leaving to leaving. Used to revert from work. In one-sided empty divorces, the financial support of the marriage is on your

^aDr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, yuceturkseher@gmail.com
Makale Geliş Tarihi: 19.09.2022, Makale Kabul Tarihi: 09.12.2022

shoulder and by preparing the mahr, alimony and its guise. In addition, while the act of men to divorce women, death as a natural divorce and the cases caused by this situation for the man and for the heirs of the woman are the subject of the study. It is understood from the cases reflected in the records that the women of Üsküdar demanded their financial rights during the divorce when they went to the court with the decision of the men to divorce them. In the study, of Üsküdar Court TDV ÜŞS NO: 96 (1005-1006-1007-1008), 97(1001-1008), 98(985-1009), 99(1007-1009), 100(1007-1009), 101(1005-1010), 102(1009-1010), 103(1009-1010), 104(1010), 105(979-1011) ten books were scanned and the records of the divorce types reflected in the Üsküdar court were evaluated.

Keywords: Registry, Court, Registration, Divorce, Woman.

Giriş

İstanbul'a bağlı olan -Galata, Eyüp, Üsküdar- bilâd-ı selâse olarak isimlendirilmiştir. Söz konusu kadılıklar yüksek dereceli kadılıklar olup mevleviyyet derecesinde sayılmış ve buralara yüksek rütbeli kadılar atanmıştır. İstanbul mahkemesine ait kayıtlar, Üsküdar mahkemesinde 919-1342 (1513-1923) yıllarına ait 801, Galata mahkemesinde 900-1342 (1495-1923) yıllarına ait 1040, Eyüp kadılığının ise 978-1342 (1570-1923) yıllarına ait 629 defter bulunmaktadır. Bunlar içerisinde makalede mekân olarak seçilen Üsküdar mahkemesine ait en eski şer'iyeye sicilleri 919/1513 yıllarından başlar ve son sicil 1342/1923-24 yıllarına kadar uzanır. İçeriği itibari ile I. Selim'den başlayıp Cumhuriyet'in kurulmasına kadar geçen dört yüz yıllık zengin tarihi kapsamaktadır. Günümüzde üç kazaya ait siciller İstanbul Müftülüğü ile Meşihat Arşivinde muhafaza edilmektedirler. Ancak geçmişte meydana gelen büyük İstanbul yangınlarından Üsküdar sicilleri de nasibini almış ve birçoğu yanmıştır (Yücetürk, 2021, s.10-11). Makalede Üsküdar mahkemesinde yer alan 15. Yy sonları ve 16. Yy başlarını içeren defterler TDV ÜŞS NO:96 (H.1005-1006-1007-1008, M. 1596-1598-1598-1600), 97 (H.1001-1008, M. 1592-1600), 98 (H. 985-1009, M. 1577-1601), 99 (H. 1007-1009, M. 1598-1601), 100 (H. 1007-1009, M. 1598-1601), 101 (H. 1005-1010, M. 1596-1602), 102 (H. 1009-1010, M. 1601-1602), 103 (H. 1009-1010, M. 1601-1602), 104 (H. 1010, M. 1602), 105 (H. 979-1011, M. 1571-1603) taranmıştır. Defterlerin hepsi taranmış konu ile alakalı net ve dikkat çekici olan örnekler, makalede konuların daha iyi izahı için örneklendirme ve tablo şeklinde verilmeye çalışılmıştır. Sicillerin yangın ve sel olaylarından dolayı tahrip olan kısımlarının yarısı okunarak belgeden bir anlam çıkarılsa dahi diğer kısımlarından tahmini bir sonuca varılamayacağı için bu tip belgeler araştırmaya dâhil edilmemiştir. Bazı defterlerde ise konu ile alakalı hiçbir veriye rastlanmadığından makalede faydalanılamamıştır.

Tablo 1. Üsküdar defterlerinin verileri

Defter no:	İddet	Mehir	Nafaka ve Kisve
96 nolu defter	-	12	9
97 nolu defter	-	-	3
98 nolu defter	-	-	-
99 nolu defter		6	8
100 nolu defter	1	5	6
101 nolu defter		2	3
102 nolu defter		6	2
103 nolu defter		6	3
104 nolu defter		11	4
105 nolu defter	-	-	-

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi'ne kadar şer'iyeye mahkemelerinde her türlü dava çözüme kavuşturulurdu. Zimmiler ise aile ve miras hukuku gibi davalarını cemaat mahkemelerine götürüyorlardı. Mahkemelerde kayıtlı davaların bir kısmını da boşanma ile ilgili davalar oluşturmaktadır (Yücetürk, 2020, s.29). Kadıların devlet merkeziyle yaptıkları resmî yazışmaları, halkın şikâyet ve dileklerini, mahallî idarelere ait hukuki düzenlemeler olan ferman ve hükümleri ihtiva etmektedirler (Yücetürk, 2009, s.13). Boşanma her ne kadar kişiler arasında gerçekleşebilmesi olası durum olarak değerlendirilse de İslam dini boşanmayı Allah'ın hoşnut olmadığı helaller arasında kabul etmiştir. Boşanma kadın ve erkek için evlilik birlikteliğinin devam edemeyeceği genel ve özel hususlar meydana geldiği zaman her iki taraf için de hak olan bir eylemdir. Özel sebepler evliliği bitirme noktasında daha kesin iken genel sebepler mezheplere göre değişkenlik gösteren sebepler arasında yer almaktadır. Genel sebepler, zamana bırakıldığında çözülebilecek sorunlar ise o zaman boşanma eylemi hemen gerçekleşmez zamana bırakılması tavsiye edilirdi. Makalede ele alınan konu odağı boşanma sonrası yaşanan hadiseler olduğu için boşanma nedenleri hakkında detaylı bilgi için bkz: (Yücetürk, 2021, s.29-40).

A. BOŞANMANIN SONUÇLARI

Boşanma gerçekleştiği zaman, taraflar arasında cinsiyet ayrımına göre şekillenen, farklı şartları gerçekleştirme zorunluluğu doğmaktadır. Bunlar başta tarafların birbirine karşı maddi sorumlulukları – mehir, nafaka-kisve-, yeni bir evlilik için beklenmesi gereken iddet süreleri gibi konu başlıklarıdır ve bu başlıklar erkekler ve kadınlar için farklı şartları taşımaktadır. Kadın ve erkeğin boşanma sonrası yerine getirmesi gereken şartlar tek tek değerlendirilmeye alındığında;

1. İddet

İddet kocasından ayrılan kadının yeni bir evlilik yapabilmesi için –üç defa hayz görüp temizleninceye kadar- beklemesi gereken süreyi ifade eder (Devellioğlu, 2005, s. 410). İddet süreleri kadınlar için boşanma ve ölüm iddeti olarak iki ana başlık altında toplanmış olsa bile daha özelde kadınların hayz görüp görmediklerine, hamile veya çocuksuz oluşlarına, hür ve köle olma durumlarına göre farklılık arz etmiştir. Hamile bir kadının iddeti ister eşinden boşanmış olsun isterse eşi ölmüş olsun doğum sonlanana kadar devam eder (Acar, 2000, s. 466). Üsküdar mahkemesine bu konu ile ilgili yansıyan kayıтта *Üsküdar'da Kara Kadı mahallesinde sakin Cihan Bin Abdullah nam kıbtinin mutakası olan Güllü binti Mustafa, Kalender'e (kıbtiye) rızası ile tezviç olunmak murad etmektedir. Fakat Güllü hatunun Cihan'dan hamile olmasından dolayı vasi hamil edinceye değin- nikâh caiz olmamaktadır. Güllü hatunun başka*

birisine nikâh olmaması için, kendi rızası ile Kalender'in malından ayda yüz akçe nafaka bağlanmış Güllü Hatun da kabul etmiştir (TDV ÜŞS No: 96/10). Belgede ifade edildiği gibi hamile olan kadının evlilik yapması caiz değildir. Hal böyle olunca –hamileliğin sonlanmasına kadar- gerekli olan iddet süresi hem kadın ve hem de onunla evlenecek olan erkek tarafından beklenmek zorundadır. Eşinden boşanan kadın hamile değilse iddet süresi ilk tuhr (temizlik) süresinden başlayıp üçüncü hayzın sonuna kadar devam eder. Aynı şekilde hamile olmayan kadının eşinin ölmesi durumunda bekleyeceği süre dört ay on gün olarak belirlenmiştir (Ekinci, 2017, s. 458). Konu ile alakalı Üsküdar mahkemesine yansıyan kayıta *Selime Binti Ömer zevcinin vefat ettiğini mahkemede bildirmiştir. İddeti tamam olunca Hasan bin Bali'ye varmak istediğini ifade etmiştir. Ayrıca Hasan'dan nafaka aldığı ve mehr-i müeccel 2500 akçe aldığı ve iddeti tamam olduğunda Hasan ile evlendiğini bildirmiştir* (TDV ÜŞS: 100/50). Belgede ifade edildiği gibi Selime hatunun kocası vefat ettiği halde Hasan ile evlenebilmek için iddet müddetini bekleyip bu süre sona erdikten sonra evlendiği belirtilmektedir. Henüz adet görmeyen veya ileriki yaşlarda adetten kesilen kadınların süreleri üç aydır. Bu kadın cariye ise bir buçuk aydır. Efendileri ile evli olup çocuk sahibi olan cariyeler eşlerinin ölmesi veya azad edilmeleri durumlarında üç hayz dönemi eğer hayz görmüyorlarsa üç ay iddet beklerler. Cariyeler eşleri öldüklerinde hamile değıllerse iki ay beş gün sürelerini doldurmaları gerekir. Cariyelerin boşanmaları durumunda bekleyecekleri süre iki hayz müddetidir. Başkasının cariyesi ile evlenmek isteyen bir erkek cariyenin efendisinden hamile olup olmadığını teyit etmek için evleneceği cariyeyi bir hayz süresini geçirene kadar beklemek durumundadır. Fasid bir nikâhla alınıp zifaf olunmuş bir kadın kocası ölse bile eğer kendisi hamile ise hamilelik boyunca, hamile değilse üç hayz dönemi veya üç ay bekler. Zifaf veya halvet olmamış zevce boşandığı zaman iddet beklemeyen aynı gün içerisinde bile bir başkası ile evlenebilir (Ekinci, 2017, s. 458). Kur'an-ı Kerim'de iddet ve nafaka ile ilgili ayetlerde mevcuttur. Bunlardan biri *Boşadığınız kadınları, bekleme sürelerini tamamlayıncaya kadar imkânlarınız ölçüsünde kendi oturduğunuz evin bir bölümünde oturtup geçimlerini sağlayın. Onları sıkıştırıp da evden çıkmaya zorlamak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hâmile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin hesabınıza çocuğunuzu emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin. Ücret konusunda aranızda meşru çerçevede ve güzelce konuşup anlaşın. Eğer anlaşmada zorlanırsanız, bu durumda, çocuğu babasının hesabına başka bir kadın emzirebilir* (<https://www.kuranvemeali.com/talak-suresi/omer-celik-meal>)

Kadınlara iddet süresinin bekletilmesinde birkaç amaç söz konusudur. Bunlardan ilki kadının hamile olup olmadığını tespitine çalışmaktır. Böylece doğacak olan çocuğun nesebinin tayini konusu netleşecektir. Diğer sebebi eğer koca karısını ric'i tâlak ile boşamışsa bu durumda erkeğe karısına yeniden dönmesi için süre tanımaktır. İlaveten talâkın kötüye kullanılmasının önünü almak ve aile birlikteliğini korumak diğer sebeplerdendir. Genel itibari ile iddet süresi kadınlar için belirlenmiş gibi gözükse de bazı istisnai durumlarda erkekler de iddet süresi beklemekle yükümlüdürler. Örneğin dört karısı olup birini boşayan ve karısının kız kardeşi, teyzesi gibi bir yakını ile evlenmek isteyen erkek de boşandığı eşinin iddet süresini beklemek durumundadır. Çünkü iddet süresi içinde erkeğin karısına dönme ihtimali vardır. Bu durumda beş kadınla evli olmak durumu vukuu bulur ki caiz değildir (Cin & Akyılmaz, 2017, s. 439-440). Konu ile alakalı diğer durum yakın akrabalık ilişkisi bulunan iki kişiyi nikâhta bir araya getirmemektir (Ekinci, 2017, s. 459).

2. Mehir

Sözlükte mehir (mehr) ücret anlamında kullanılmıştır. Evlilik sırasında ödenen para/mal anlamlarına gelir. Kur'an-ı Kerim de mehrin karşılığı olarak ecr'in çoğulu olan üçür, fariza kelimeleri de

kullanılmıştır. Hadislerde ise mehir ve sadak kelimeleri geçmiştir (Aydın, 2003, s. 389). Mehir batı dillerinde “brideprice”, “bridewealth” olarak isimlendirilmiştir. Kızın koca evine gelirken getirdiği mal anlamına gelen “dower”, “dowry” Kilise hukukunda ve Musevi hukukunda da yer almıştır (Gümrükçüoğlu, 2013, s. 224-225). İslam öncesi uygulamalarda kendini gösteren mehr farklı isimlerle uygulanmaktadır. Ancak hangi isimle uygulandığının önemi olmaksızın ödenen mal ya da para kıza verilmiyor çoğu zaman gelin bindiği deveden başka baba evinden bir şey getirmiyordu. İslam hukuku ile bu uygulama kadının lehine değişmiş mehri evlenirken kadına veren ve onun evlenirken alıp serbestçe tasarruf edebileceği bir mal haline getirmiştir (Akgündüz, 1992, s. 131). Mehr kadının erkekle evlenme akti yaparak aralarında zifaf olduktan sonra hak ettiği maldır. Çünkü kadın erkeğe kendi buz’una erişme izni vermektedir (Akyüz, 2005, s.214). Kadın reşit olduğu sürece mehrini tasarruf etme konusunda kimsenin iznine ihtiyaç duymaz (Kılınç & Kılınç, 2019, s.105). Kadının mülkü olan mehr kadın vefat ettiği zaman mirasçılara intikal eder (Cin & Akyılmaz, 2017, s. 405). Üsküdar mahkemesine yansıyan davada *müteveffan olan Fatma’nın babası ve veresesi olan babası, damadı Abdülgani’nin zimmetinde kalan 1500 akçe mehrinden baki kalan kısmı talep etmiş. Öncelikle Abdülgani’nin inkârı ile karşılaşmış ardından uzlaşma ile 300 karz-ı Osmani’ye sulh olunmuştur*. Belgede de ifade edildiği üzere babası ölen kızına mirasçı olmuş ve kızının evliliği sırasında bir kısmı ödenmemiş olan kızının mehrini talep ve dava etmiştir (TDV, ÜŞS No: 99/18). Buradan mehrin evlilik birlikteliği içinde tamamının ödenmemiş olduğu bilgisine de ulaşılmaktadır.

Eski Türklerde (İslam öncesi) mehr benzeri uygulamanın olduğu bilinmektedir. Söz konusu uygulama kalın/başlık parası olarak ifade edilmektedir ve bu ödenekler kadının ailesine yapılırdı (Acar, 2011, s. 369). Aile ise aldıkları ödenek ile makul miktar çeyiz hazırlamakla yükümlü idiler. Ancak kadın kendisine verilen mehr ile çeyiz hazırlama yükümlülüğünde değildir. Mehir bu yönü ile eski Türklerdeki kalın veya başlık parasından ayrılır (Akgündüz, 1992, s. 131). İlâveten kalın veya başlık parası evlilik öncesi ödenmesi gerekirken mehr için böyle bir şart söz konusu değildir. Sayılan özellikler bakımından farklı olan başlık parası/kalın ile mehrin Osmanlı döneminde eş zamanlı uygulandığı da olmuştur. Buradan yola çıkılarak başlık ve kalın için sosyal bir eylem, mehr için hukuki bir eylem demek yanlış olmasa gerektir (Aydın, 2019, s. 279). Nikâh öncesinde kadına ödenecek mehr miktarının önceden konuşulup belirlenmesi durumu *mehr-i müsemma* olarak adlandırılmıştır. Mehr-i müsemma da kendi içerisinde iki guruba ayrılmaktadır. Mehrin bütününe veya belirli bir miktarının kadına peşin olarak verilmesi kararlaştırılmış ise bu durum *mehr-i muaccel* olarak adlandırılmıştır. Bu şekli ile acele edilmiş mehr olarak nitelendirilmiştir. Konu ile alakalı Üsküdar mahkemesine yansıyan kayıta *İskender Paşa bin Abdullah meclise gelip Aişe binti Mustafa’nın bîkr-i hasenesi olup, Saliha binti Abdullah mahzarında mezbure bîkr’i evlendirmeyi murat edip halen mehr-i müaccel 10 sikke altın ile bir gurus verip mezbure Saliha’ya teslim eylediğini bildirmiş Saliha’da kabul etmiştir* (TDV ÜŞS No: 104/14). Belgede İskender’in henüz evlenmediği ancak evlenmeyi murat ettiği Aişe binti Mustafa’nın bîkr (bakire) olan kızı için vermeyi düşündüğü mehr miktarını evvelden ödemiş ve Saliha’ya teslim etmiş olduğu ifade edilmiştir. Mehr evlenen kadının hakkı olmasına rağmen belgede mehrin Saliha’ya ödenmiş olmasının sebebi belirtilmemiştir. Burada ileride ortaya çıkabilecek olası bir anlaşmazlığa karşı verilen mehr miktarı mahkemeye kaydedilmek sureti ile garantiye alınmış oluyordu. Tam tersi halde mehrin bütünü veya bir kısmının sonra ödenmesi kararlaştırılmış ise buna *mehr-i müeccel* denmiştir. Üsküdar mahkemesine ait kayıta *Hatice Hatunun zevci İbrahim’de olan mehri 2000 akçeden 500 akçesini ibra ettiğini daha sonra 200 akçesini aldığı ve baki kalan 1300 akçe hakkını talep ettiğini bildirmiştir. Kalan meblağı ise yine davası sonucu İbrahim’den almıştır* (TDV ÜŞS No: 104/14). Belgede ifade edildiği üzere Hatice hanıma mehri kocası İbrahim tarafından peşin ödenmemiş

zaman içerisinde parça parça ödenmiştir. Mehr nikâhın şartı değil sonucudur. Nikâh esnasında kadın için herhangi bir mehr miktarı belirlenmediği takdirde öyle ki mehr verilmeyeceği ifade edilse dahi nikâh sahih olduğu anda kadına mehr-i misl ödenir. *Mehr-i misl* kendi yaşadığı yerde kadının şartlarına uygun diğer kadınlar evlenirken ne miktar mehr almışlarsa evlenecek kadına da o miktar mehrin verilmesini ifade eden terimdir (Ekinci, 2017, s. 446). Halktan ziyade sultanların mehirleri de kendilerine nikâh esnasında verilirdi (Kütükoğlu, 2020, s. 122).

Mehr miktarı için alt sınır ne olmalıdır? Sorusunun yanıtı dört mezhebe göre farklıdır. Hanefi hukukçuları mehr konusunda 10 dirhem gümüşü temel almışlardır. Bu miktarın altında kalan meblağı kabul etmemişlerdir. Malikiler mehr için alt sınır olarak altından dinarın 4/1 oranı halis gümüşten 3 dirhem ya da bunların eş değeri mal, eşya kabul etmişlerdir. Şafiiler ve Hambeliler ise alt sınır koymamışlardır (Cin, 1974, s. 216). Osmanlı devletinde yeniçerilere mehr konusunda üst sınır getirilmiştir. Yeniçeriler bakire bir kızla evlenirlerse en çok 1000 akçe dul kadın ile evlenmeleri halinde 600 akçe ile sınırlandırılmışlardır. Yeniçeriler dilerlerse gönül rızası ile daha fazla mehr verebilirler ancak taraflar arasında anlaşmazlık olduğu zaman mahkemeler bu miktarların üzerindeki mehr davalarını kabul etmemişlerdir. Böyle bir uygulamanın amacı olarak yeniçerilerin evlenecekleri sırada kendilerinden yüksek miktar mehr talep edilmesi halinde istenen meblağı temin etmek için görevlerini kötüye kullanacakları endişesinin taşındığı şeklide yorum yapılmıştır (Aydın, 2019, s. 279). Mehr için erkek maddi imkânları oranında evleneceği kadına mehir olarak para, altın, altın veya gümüşten yapılmış değerli ziynet eşyaları, büyük küçükbaş hayvanlar, taşınır taşınmaz gayrimenkuller veya bunların kullanım hakları veya belirli süre boyunca icarını almaları konusunda anlaşmaya varabilirlerdi. Öyle ki erkekler çok eşle evli oldukları durumlarda onlara da farklı miktarlarda mehr ödeyebilirlerdi. Kayıtlarda *Mahmut Paşa mahallesinde vefat eden Sinan bin Abdullah'ın zevceleri olan Badem hatununun mehri 800 akçe iken Aişe Hatununun 200 akçe mehri bulunmaktadır* (TDV ÜŞS No: 96/77).

Peki, neler mehr olarak verilebilir? Bu sorunun cevabı, İslam hukukuna göre satılmasında veya kullanılmasında herhangi bir mahsur bulunmayan ve dinen haram olmayan şeyler mehr kapsamına dâhil edilmiştir. İlâveten verilecek olan mehrin maddi bir değeri mutlaka bulunmalıdır. İslam dininin kabul etmediği haram saydığı türden herhangi bir şeyin – domuz, alkollü içkiler vs.- mehri olarak kadına verilmesi durumunda kadın mehr-i misille yeniden mehirlendirilir (Cin, 1974, s. 215). Müslüman için mal olarak değerlendirilemeyen şeyler mehir olarak da verilemez. Yani İslam'ın mal kabul etmediği bir şey mehir olarak verildiğinde, sözleşme gerçek olur ama tesbit ve isimlendirme bozuk olur (Akgündüz, 1986, s.163). Menkul, gayrimenkul mallar ile bu malların belirli süre getirdikleri gelirlerin verilmesi, değerli madenlerden yapılan ziynet eşyaları, hayvanlar mehr olarak verilebilmektedir (Cin, 1974, s. 210). Üsküdar sicillerinden öğrenildiği kadarı ile her türlü taşınır taşınmaz mehr olarak verilebildiği gibi taşınmazların kira bedelleri de belirli süreliğine verilebilirdi. *Üsküdar da Murat Çavuş zevcesi Fatma'ya mehr-i müeccel 100 sikke altın borcu olduğunu ve mehr-i makbul mukabelesinden altı topluk üç kıta atlas ve üç kıtası...sekiz mamul altunil bilezik vermiş idim* (TDV ÜŞS No: 104/24), ifadelerinden altın ve altından yapılmış değerli ziynet eşyaları ve maddi değeri olan her şey mehr olarak kadınlara verildiği anlaşılmaktadır. Mehr sadece Müslüman erkek ve kadın arasında değil aynı zamanda gayrimüslim erkek ve kadınlar arasında da geçerli olan bir uygulama idi. Üsküdar mahkemesinde *mürd olan zimmi Nikola zevcesine bir kıta bağını mehr-i müeccel olarak verdiğini ifade etmiştir* (TDV ÜŞS No: 102/27). *Yine Üsküdar kasaplarından Nakite veled Nikol Zafire hatunu tezviç murat ettiğinde ona altı res koyun ve yüz aded gurus ve 2000 Osmani verdiğini ifade etmiştir* (TDV ÜŞS No:104/ 52).

Tablo 2. Üsküdar Mahkemesine Yansıyan Mehir Miktarları

DEFTERLER	Mehir Veren Kişi	Mehir Alan Kişi	Mehir Miktarı
TDV ÜŞS No:96, 34.vrk	Yusuf Bin Abdullah	Fatma Binti Davut	7000 akçe
TDV ÜŞS No:96, 40.vrk	Yusuf Bin Abdullah	Rahime bintiAbdi	1000 akçe
TDV ÜŞS No:96, 61.vrk	Hacı Mahmut Bin Mustafa	Aişe Binti Piri	520 akçe
TDV ÜŞS No:96, 64.vrk	Elhac Mahmut bin Mustafa	Kamer Binti Abdullah	3000 akçe mehr mukabelesinde 6000 akçe kıymetli bağın 3000 akçelik hissesi verilmiş.
TDV ÜŞS No:96, 70.vrk	Mustafa Bin Abdullah	Hanife Binti İlyas	2000 akçe
TDV ÜŞS No:96, 72.vrk	Mustafa Bey bin Abdullah (sipahi)	Raziye Hatun ibn Mahmut	6000 akçe
TDV ÜŞS No:96, 97.vrk	Mirza Bin Hasan	Bağdegül Badat binti Himmet sami? asıl.	1000 akçe
TDV ÜŞS No:96, 105.vrk	Cihan şah	Kamer Binti Ömer	1600 akçe
TDV ÜŞS No:99, 3.vrk	Keyvan Bin Abdullah	Hanife Hatun	6000 akçe
TDV ÜŞS No:99, 5.vrk	Kenan Bin Abdullah	Mülayim Binti Abdullah	5 kırmızı mehr
TDV ÜŞS No:99, 7.vrk	Hüseyin Bin Abdullah	Satı Hatun	3000 akçe
TDV ÜŞS No:99, 10.vrk	Mahmut Bin Habib	Meryem Binti Abdullah	500 akçe
TDV ÜŞS No:99, 15.vrk	İsmail bin.....	Rabia Binti Abdullah	1000 akçe
TDV ÜŞS No:99, 18.vrk	Abdülgani bin Mustafa (müteveffa)	Fatma nam kıptiye	1500 akçe
TDV ÜŞS No:99, 19.vrk	Gazanfer Bin Kasım kbtı	Altune Binti Kara kbtıye	2200 akçe
TDV ÜŞS No:99, 31.vrk	Elhac Yusuf Bin.....	Hafize hatun ibn İbrahim	500 akçe
TDV ÜŞS no:99, 32.vrk	Mahmut Bin Abdullah	İsmi Binti Kara Mustafa kbtıye	650 akçe
TDV ÜŞS no:100, 8. vrk	İlyas Bin Abdullah	...	25 dirhem
TDV ÜŞS no:100, 13.vrk	Ömer bin Dursun	Hatice binti Ali	400 akçe
TDV ÜŞS No:100, 24.vrk	...Bin Abdullah	Fatma Hatun ibn Ali	3000 akçe
TDV ÜŞS No:101, 11.vrk	Petro veled Divo	Düğüne binti Yorg nam zimmiye	500 akçe
TDV ÜŞS No:102, 4.vrk	Müslü bey	Eftak? Hatun	8000 akçe
TDV ÜŞS No:102, 10.vrk	Seyfullah bin Abdülgani	Kamer Binti Abdullah	400 akçe
TDV ÜŞS No:102, 27.vrk	Himmet bin Mustafa bin Musa	Yasemin Binti Abdullah	1000 akçe
TDV ÜŞS No:102, 27.vrk	Nikolarando?	Malice? binti Petro	Bir kıta bağ
TDV ÜŞS No:102, 33.vrk	Kurt Bin Mahmut	Emine Binti İsa	250 akçe
TDV ÜŞS No:102, 34.vrk	Mustafa Çavuş	Ümmügülsüm Hatun	20.000 akçe
TDV ÜŞS No:102, 45.vrk	Hacı Yusuf Bin Emir	Emine Binti Hızır	1500 akçe
TDV ÜŞS No:102, 48.vrk	Nasuh Bin İbrahim	Mümine Binti ...	500 akçe
TDV ÜŞS No:103, 1.vrk	Mustafa Bin İbrahim	Arzu Binti Mahmut	1000 akçe
TDV ÜŞS No:103, 30.vrk	Cafer Bin Abdullah	Semaye Binti Abdullah	2000 akçe
TDV ÜŞS No:103, 34.vrk	Abdülkadir Bin Hasan	Meryem Binti Abdullah	7000 akçe
TDV ÜŞS No:103, 53.vrk	Hanifi Bin Abdullah	Halime Binti Haydar	1000 akçe
TDV ÜŞS No:104, 13.vrk	Mustafa	Aişe Binti Alikaraoğlan	600 akçe
TDV ÜŞS No:104, 14.vrk	İbrahim bin elhac Mahmut	Hatice Binti Mahmut	2000 akçe
TDV ÜŞS No:104, 14.vrk	İskender Paşa bin Abdullah	Aişe Binti Mustafa	10 sikke altun 1 guruş
TDV ÜŞS No:104, 15.vrk	Arslan Bin Kurt	... binti Yusuf nam kbtıye	2000 akçe
TDV ÜŞS No:104, 24.vrk	Musri? Murat Çavuş bin Abdürrahim	Fatma Hatun ibn el-Hac Mahmut	100 sikke altun, altı topluk üç kıtası atlas ve üç kıtası keten ve üstüne sekiz mamul altuna bilezik.
TDV ÜŞS No:104, 35.vrk	Müezzın Yusuf Bin Bereket	Hatice Binti Ali	1500 akçe
TDV ÜŞS No:104, 39.vrk	Ali Bin Abdullah	Cennet Binti Bali	2000 akçe
TDV ÜŞS No:104, 45.vrk	Hasan Bin Abdullah	Ezine Binti Murat	1000 akçe
TDV ÜŞS No:104, 52.vrk	Nakite veled Nikol	Zafire Binti Dimitri	6 res koyun yüz adet guruş ve 2000 Osmani

Tablo 2 Üsküdar mahkemesine yansıyan, erkeklerin kadınlara evlenirken vermiş oldukları mevr miktarlarını ve mevr için vermiş oldukları diğerk menkul/gayrimenkulleri göstermek amacı ile hazırlanmıştır. Ayrıca tablo erkeklerin kadınlara ödedikleri mevrin miktarlarını göstermesi bakımından önemlidir. Ancak mevrlerin hepsi peşin veya taksitle ödenmemiştir. Ödeme şekilleri farklıdır. Üsküdarlı kadınlara nelerin ve ne kadar mevrin ödendiğini ve kadınların boşanırlarken mevrlerini talep etmelerini örneklendirmek amacı ile oluşturulmuştur. Tablodan taşınır, taşınmaz, helal olan, her türlü malın, ayrıca akçe, gümüş, altın cinsinden değerli madenlerin mevr için verilebileceği görülmektedir.

3. Nafaka ve Kisve

Harcamak”, “tüketmek” anlamlarına gelen infâk kelimesinden türeyen nafaka “azık ve ihtiyaçların karşılanması için sarf edilen para ve maddi değeri olan şeyleri ifade eder (Erbay, 2006, s. 282). Kisve elbise, hususi kıyafet olarak tanımlanmıştır (Devellioğlu, 1996, s. 522). Fıkıh terimi nafaka konusunda sadece yakın kişileri değil köleleri, hayvanları ve cansızları da koruma kapsamına almıştır. Bundan dolayı nafaka “hayatiyetin ve yararlanmanın devamlılığını sağlamak için yapılması zorunlu olan harcamalar” şeklinde tanımlanmıştır (Erbay, 2006, s. 282). Dar anlamda yiyeceğin karşılanması daha kapsamlı giyecek ve barınma ihtiyaçlarını da içine alan geniş bir alanı kapsamaktadır (Korkmaz, 2018, s. 113). Nafakanın ihtiva ettiği giyim eşyalarında fantezi, lüks, gösterişe kaçmamak, ihtiyacı orta seviyede ve normal giyim eşyalarıyla gidermeye çalışmak, örf ve adetlere uygunluk ve dinî prensiplerin dışına çıkmamak esaslarına dayanmaktadır (Yüçetürk, 2014, s.1226). Kadınlar için önemli olan kısımlarından biri mesken ihtiyacıdır. Erkekler kadınları boşadıkları zaman bir süreliğine onların barınma ihtiyacını karşılamakla görevlidirler (Tezcan, 2019, s. 294). Boşanmayı gerçekleştiren kişi erkek olması halinde daima kadına iddet nafakası ve –eğer evliliği sırasında mevrini ödememişe veya bir kısmını ödemiş kalan kısmı duruyor ise kalan kısmını- mevrini ödemekle yükümlüdür (Akyılmaz, 2002, s.670) Nafaka ve kisve erkeklerin güçleri oranında kadınlara ve çocuklara ödedikleri miktardır. Bu konuda Kur’an-ı Kerim’de geçen ayette *Varlıklı kimse, imkânına göre nafakayı ve ücreti bol versin. Maddî imkânları dar olan da, Allah’ın kendisine verdiği kadarından versin. Allah, herkesi ancak kendisine verdiği imkân nispetinde yükümlü tutar. Allah her zorluktan sonra bir kolaylık var edecektir* (<https://www.kuranvemeali.com/talak-suresi/omer-celik-meal>) nafakanın güç yettiği oranda kadınlara bol verilmesi istenmiştir.

Tablo 3. Üsküdar Mahkemesine Yansıyan Nafaka ve Kisve Örnekleri

DEFTERLER	Veren Kişi	Alan Kişi	Miktar
TDV ÜŞS No: 96, 7.vrk	İsmet Bin Yusuf	Fatma Binti Murat Hacı	Bir yıllık yevm üç akçe nafaka ve kisve
TDV ÜŞS No: 96, 97.vrk	Miraza Bin Hasan	Bağdegülbağdad Himmat sami asl	Binti 450 akçe nafaka
TDV ÜŞS No:99, 5.vrk	Bilal Bin Abdullah	Emine Binti Abdullah	Yevm 3 akçe nafaka
TDV ÜŞS No:99, 7.vrk	Hüseyin Bin Abdullah	Satı Hatun	600 akçe nafaka
TDV ÜŞS No:99, 34.vrk	İbrahim Binti Abdullah	Emine Binti Seydi	Ayda buçuk kile pirinç ve bir kıyye yağ ve iki günde dört akçelik merkep tevzi’ odun kifayet miktarı sabun.
TDV ÜŞS No: 100, 2.vrk	Mahmut bin Mustafa	Aişe binti Hatice Ve kızları Hatice ve Safiye	5 er akçe 5 er akçe

Tablo 3’te Üsküdar mahkemesine yansıyan belgelerden nafaka miktarları ve sadece maddi miktarlardan ziyade maddi karşılığı bulunan ve ihtiyaç olan yağ, odun, sabun gibi malzemelerin -ve daha burada zikr edilmeyen akla gelebilecek her türlü ihtiyaç malzemesi/maddesi- mevr, nafaka ve kisve için değerlendirilmeye alınmıştır. Nafaka yıllık, günlük olarak farklı şekillerde ödenebilir (Yüçetürk, 2021, s. 50). Nafaka ve kisve boşanan kadınların mevrden sonra en çok talep ettikleri maddi varlık

olmuştur. Çünkü kadınlar yeniden evleninceye kadar geçimlerini sağlamak için her türlü maddi desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Söz konusu ihtiyaçlarını öncelikle mehirlerini –evlilikleri sırasında ödenmemişse veya belirli bir kısmı ödenmişse kalan kısmını- talep ederek karşılama yoluna gitmişlerdir. Onlar için bu ihtiyaçlarını karşılayacakları ikinci başlık nafaka ve kisve olmuştur. Burada da kendilerinin ve varsa çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmışlardır. Üsküdarlı kadınlar erkeklerin kendilerini boşadıkları durumlarda erkeklerden maddi haklarını talep etmek için sıklıkla mahkeme yolunu tutmuşlar ve Üsküdar mahkemesini -istedikleri her konuda aktif şekilde kullandıkları gibi- bu konularda da rahatlıkla kullanmışlardır.

Sonuç

Boşanma her yerde olduğu gibi klasik dönem Osmanlı Üsküdar'ında da sıklıkla görülmüş ve mahkemeye yansıyan kayıtlar arasında önemli yer tutmuştur. Erkeklerin tek taraflı kullanabilecekleri talâk hakları ile kadınları boşayabildikleri vakıadır. Ancak bu uygulama erkekler tarafından keyfiyet üzere ve alelade gerçekleştirilmeyordu. Çünkü onları keyfiyetten alıkoyacak pek çok dini ve hukuki engel mevcuttur. En başta erkeler ve kadınlar için söz konusu olan bir evliliğin neticelenmesi halinde beklemek zorunda oldukları iddet süreleri ile karşılaşmaktadır. Söz konusu süre makalede teferruatlı şekilde ele alındığı üzere erkekler ve kadınlar için farklılık göstermiştir. Erkekler bu konuda daha özgürdürler. Erkek için iddet süresi kadına göre çok daha az durumda cereyan etmektedir. Buna karşın kadın için bu süre daima gündemdedir. Çünkü kadının doğurganlığından sebep hamile olup olmaması noktası büyük önem taşımaktadır. Soy bağına önem veren Osmanlı toplumunda neslin erkek üzerinden deva etmesi hadisesinden mütevellit doğacak çocuğun soya yazılması noktasında boşanacak kadının çocuğunu doğurduktan sonra yeni bir evlilik yapması gerekmektedir. Bu süre içerisinde de erkeğin kadının nafakasını temin etme zorunluluğu hâsıl olmaktadır. Erkekler için boşanma süresinin bu noktasında başlayan maddi külfetler, kadınlara evlilik sırasında mehirlerini ödememişlerse veya bir kısmını ödemişlerse mehirlerin kalan kısımlarını ve evliliklerinden doğan çocukları varsa onların nafaka ve kisvelerini ödemeleri şeklinde devam edip giden zorlu maddi süreci beraberinde getirmektedir. Tüm bu maddi zorluklar tek taraflı boşamalarda erkeğin üzerinde kalır bu durum ise erkeğin kadını boşama noktasında kararını tekrar tekrar sorgulamasını sağlardı. Bütün bu maddi yükü sırtlanmaya hazır olan erkekler talâk yetkilerini kullanarak mahkeme kararı olmaksızın kadınları boşayabilirlerdi. Üsküdar mahkeme kayıtlarından erkeklerin mahkemeye gelip kadınları boşama isteklerine dair beyanları tespit edilmemiştir. Bunun yerine kadınların kendilerini boşayan erkekleri dava ettikleri boşanma neticesinde erkeklerden mehirlerini, kendileri ve varsa çocuklarının geçimi için nafaka ve kisve talep ettikleri görülmektedir. Özellikle yeni bir evlilik yapmaya kadar maddi ihtiyaçlarını karşılama noktasında kadının nafakasını mahkemece belirtmesi ve tasdik ettirmesi onlar için önemli bir konu olmuştur. Ayrıca doğal yoldan ölen kadınların mehirleri varislerine düşmektedir. Bu noktada da kadının yakınlarının mahkemeye geldikleri ve kadının ödenmemiş mehirleri varsa bunu mahkemeye kaydettirerek talep ettikleri görülmektedir. Kısacası tek taraflı boşamalar neticesinde Üsküdarlı kadınlar diledikleri gibi mahkemeyi kullanmışlar ve haklarını talep etmişlerdir.

Bu çalışma etik kurul izni gerektiren bir çalışma grubunda yer almamaktadır.

Kaynakça

- Aydın, M. A. (2019). *Türk hukuk tarihi*, Beta Yayınları.
- Aydın, M. A. (2003). Mehir. *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXVIII, 389-391.
- Acar, H. İ. (2000). İddet. *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXI, 466-471.
- Acar, H. İ. (2011). Mehrin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S.17, 367-388.
- Akgündüz, A. (1992). Başlık. *TDV İslam Ansiklopedisi*, V, 131-133.
- Akgündüz, A. (1986). *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Akyılmaz, G. (2002). Osmanlı Aile Hukukunda Kadın. *Türkler*, X, 365-374.
- Akyüz, J. (2005). Evlenme Sözleşmesinin Önemli Bir Ögesi Olan "Mehir" Hakkında Bazı Düşünceler. *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 38, 213-230.
- Cin, H. & Akyılmaz, G. (2017). *Türk hukuk tarihi*. Sayram Yayınları.
- Cin, H. (1974). *İslam ve Osmanlı hukukunda evlenme*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Develioğlu, F. (1996). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Aydın Kitabevi.
- Ekinci, E. Buğra. (2017). *Osmanlı hukuku adalet ve mülk*. Arı Sanat Yayınları.
- Erbay, C. (2006). Nafaka. *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXII, 282-285.
- Gümrükçüoğlu, S. O. (2013). İslam aile hukukunda kadının mehir hakkına toplumun bakış açısı üzerine bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVII(4), 223-256.
- Imber, C. (2004). *Şeriattan kanuna Ebussuud ve Osmanlı'da İslami Hukuk*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Korkmaz, Ö. (2018). *Osmanlı aile hukuku (18.yüzyıl Adana örneği)*. Akademisyen Kitabevi.
- Kılınç, A. N. & Kılınç A. (2019). Mehrin Türk Pozitif Hukuku Açısından Yeniden Değerlendirilmesi Gerekliliği. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, X, 1, 103-118.
- Kütükoğlu, M. (2020). Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- <https://www.kuranvemeali.com/talak-suresi/omer-celik-meal>
- Tezcan, B. (2019). 17. yüzyılda Konya'da kadınların geçim kaygısı: nafaka. *OTAM* 46, 335-352.
- Tucker, J. E. (2015). *İslam hukukunda kadın, aile ve toplumsal cinsiyet*. Açılım Kitap.
- Türkiye Diyanet Vakfı Üsküdar Şer'iyeye Sicilleri Gömlek No: 96.
- Türkiye Diyanet Vakfı Üsküdar Şer'iyeye Sicilleri Gömlek No: 99.
- Türkiye Diyanet Vakfı Üsküdar Şer'iyeye Sicilleri Gömlek No:100.

Türkiye Diyanet Vakfı Üsküdar Şer'iyeye Sicilleri Gömlek No: 101.

Türkiye Diyanet Vakfı Üsküdar Şer'iyeye Sicilleri Gömlek No: 102.

Türkiye Diyanet Vakfı Üsküdar Şer'iyeye Sicilleri Gömlek No: 103.

Türkiye Diyanet Vakfı Üsküdar Şer'iyeye Sicilleri Gömlek No: 104.

Yüçetürk, S. (2021). *Şer'iyeye sicillerine göre XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı'da kadın (Üsküdar-Kayseri örneklerinde)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yüçetürk, Z. (2020). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplum ve Eğitim içinde, Karacacan, O., Karaer N. (Ed.). Sultan Abdülaziz Dönemi'nden 19. Yüzyılın Sonuna Kadar Livane Kazası ve Halkı ile İlgili Talep ve Davalar. Sonçağ Yayıncılık, (ss. 29-53)

Yüçetürk, Z. (2014). 98/3 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre Gaziantep'in Sosyal, Hukukî Durumu Ve Bu Dönem Gaziantep'teki Yer Adları, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/4 Spring 2014, p. 1217-1239.

Yüçetürk, Z. (2009). *98/3 Numaralı Gaziantep Şer'iyeye Sicili (H.1155/M.1742-1743) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zilfi, C. M. (2010). MEOK içinde, Zilfi, C. M. (Ed.). Geçinemiyoruz: 18. yüzyılda kadınlar ve hul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (ss. 251-283).

